

Miljøbevaring

"Miljø" er blitt et av tidens moteord, ikke uten grunn. Med forurensningsproblemer, trafikk, støy o.s.v., er søkelyset nå rettet mot våre omgivelser, vårt miljø.

Betydningen av ordet miljø er omgivelser. Vårt miljø er de omgivelser vi befinner oss i. Via sanseorganene mottar vi en rekke impulser fra omgivelsene. Impulsene kan komme fra mennesker, gjenstander og landskap.

Miljøet består av en mengde variable og relativt konstante faktorer. Vær, vind, mennesker og biler er stadig skiftende miljøfaktorer, mens bygninger, veier og landskap representerer relativt konstante faktorer i vårt miljø. Det er følgelig bare enkelte av miljøfaktorene som en kan opprettholde tilstanden av såpass lenge at det er aktuelt å snakke om bevaring. Dette gjelder i første rekke bygninger, veier og landskap.

I den videre utredning skal vi gå nærmere inn på bevaring av bygningsmiljøer.

Bevaring vil ikke si det samme som konservering. Enkelte miljøverdier kan opprettholdes selv om de enkelte bestanddeler i miljøet endres sterkt. Vi kan, eksempelvis, bygge nytt og moderne hus i stedet for et gammelt, og fremdeles beholde vesentlige ting, som målestokken i strøket, en bestemt utsikt o.s.v.

Miljøfaktorer med en særlig aldersverdi formidler kulturhistoriske verdier eller faktorer med naturgitte forutsetninger som det ikke er mulig å erstatte uten at noe vesentlig går tapt. I slike elementer kan det være nedlagt et åndsinnhold som det ved bevaring kan være mulig å

føre videre. Den kontakt med fortiden som på denne måten kan komme i stand, kan ikke erstattes av nye elementer.

Den menneskelige oppfatning av impuls fra miljøet vil variere fra person til person. De verdier et miljø formidler er derfor ikke konstante. Det som er konstant og som vi har mulighet for å sikre, er *at miljøet ved sin eksistens* kan gi en impuls til de mennesker som kommer i kontakt med miljøet.

Bevaringsarbeidets verdi må bestå i verdien av de impulser miljøet formidler. Den viktigste verdi er den kontakt med fortiden en har gjennom overleverte kulturprodukter.

De gamle bygningene formidler kunnskap om ulike historiske forhold. I sin ytre og indre oppbygning og i sitt forhold til omgivelsene avspeiler bygningene aspekter ved tidligere tider. De forteller om:

Funksjoner bygningene har hatt, hvilke oppgaver bygningene skulle løse i den samfunnssituasjon de har eksistert.

De materialmessige og tekniske muligheter som har vært styrende under byggingen, og senere tiders endringer på grunn av nye muligheter og krav.

Den estetiske og kunstneriske oppfatning som har preget bygningene.

De personal- og stedhistoriske forhold.

Et bygningsmiljøs verdi består i kvaliteten av og nyansene i det bygningsmiljøet kan formidle til de mennesker som kommer i kontakt med miljøet.

En kan imidlertid legge en annen

verdiskala til grunn for bevaringsarbeidet.

Vårt samfunn innrømmer alle rett til å utvikle sine evner og anlegg. Skal det enkelte individ ha frihet til individuell utvikling, må omgivelsene være varierte og nyanserte. Det må ikke bare være den nye tid eller en dominerende type bebyggelse som er representert i våre omgivelser. Bevaring av visse miljøer er et ledd i arbeidet for å skape rike og varierte omgivelser for menneskelig vekst.

En tredje holdning til miljø og verdien av varierte omgivelser representerer den amerikanske professor A. E. Parr, som har skrevet flere artikler om disse problemene.

Det følgende er oversatt fra to artikler hvor han påpeker problemer i forbindelse med omgivelsenes påvirkning på menneskene og behovet for forskning på dette feltet.

"Den snikende ødeleggende monotoni i våre omgivelser, særlig slik de opptrer for øyet, beklages av personer av så mange forskjellige begavelser, interesser, yrker og beskjeftigelser at deres kritikk uttrykker en meget bred oppfatning. Hvem av oss har ikke følt den gradvise mangel på lyst til å ta en spasertur på gaten etterhvert som de rikt varierte åpenbaringer av individuell smak i små bygninger gir plass for en uendelig gjentakelse av moderne arkitekturs uprydte former. Hvem kan la være å istemme med William H. Whyte når han sier "la oss i det minste bevare ett heslig hus for å døyve den gode smak".

En bereist person vet at det er byer eller steder hvor han kan gå i timer og kilometervis uten å bli trett, mens strøk i andre byer kan gjøre ham trett nesten før han starter en spasertur. Hva er sammenhengen mellom bybilde og denne sløsende tapping av psykosomatisk energi som ikke synes å stå i forhold til nyttbare ressurser under andre forhold.

Det er steder som innbyr til avspenning, oppdagelsesferder og meditasjon, og andre hvor det synes umulig å ta en

stopp uten at det sliter. Det er omgivelser som får oss til å føle oss lette til sinns, ja opprømt, mens andre synes å føre oss inn i en trist og trykkende stemning. Det er byer vi forelsker oss i ved første øyekast og de vi misliker fra første stund.

Hva er de fundamentale styringer på disse sammenhenger mellom sinnsstemning og miljø? Er det former eller aspekter ved omgivelsene som særlig fører til spenning eller avspenning, opprømtet eller depresjon eller gir andre følelsesmessige eller holdningsmessige svar?

Spørsmålene som reises her bringer uten tvil inn en rekke individuelle særtrekk. Men det store samsvar i emosjonelle reaksjoner i mange avgrensede områder, og observert oppførsel i deres naboskap argumenterer overbevisende for at det er tilstede grunnleggende generelle prinsipper som arkitekter og byplanleggere skulle være i stand til å ta hensyn til. Det er også sterke indikasjoner, selv om dette ikke er tilstrekkelig bevist, på at det kan være spesielle vanlig forekommende relasjoner mellom omgivelsenes former eller sammensetning og den spesielle sinnsstemning eller nervøse reaksjon til det visuelle bilde. Disse indikasjoner skulle ikke være vanskelig å utforske etter en objektiv og kritisk metode, og resultatene ville være uvurderlige for de som er ansvarlige for våre omgivelers utforming og for alle oss som må leve med deres formgivning.

Økende uniformering av omgivelsene kan også føre til et spesielt problem med hensyn til den sikkerhetsfølelse som følger med identifisering av en spesiell gjenstand i det store miljø og som er essensielt for en forholdsvis lykkelig eksistens. Slik identifikasjon avhenger av en viss fysisk karakteristikk av "min ting", forskjellig fra de andres, og den vei som fører til den. Det å leve under sitt eget tak mellom andre hus preget av individuell smak gir psykologisk belønning som en leiet blokkleilighet i et uniformert boligkompleks ikke kan gi. Det er tilknytningen til bestemte gjenstander som får oss til å føle oss hjemme i vårt område. En tilstrekkelig

uniformering av våre omgivelser kan føre til en følelse av bortkommenhet i våre egne hjemtrakter”.

Berent A. Moe og Edvard Dahm Vogt har i sin prisoppgave, "Kosmos eller kaos", utlyst av Bergens Arkitektforening, understreket betydningen av bevarelsen av elementer som understreker en bys egenart. De sier:

"Det er uten videre klart at et enkelt hus som en levning fra tidligere epoke der det sto i naturlig sammenheng med annen bebyggelse, ikke hverken ved å stå alene eller ved å flyttes gir noe tilskudd til bibeholdelse av en bys egenart. Det er derfor viktig under dette punkt at man parallelt med alle planmessige, kulturelle, formmessige og skulpturelle vurderinger for de nye enheter i en by også legger samme målsetting på byens eldre enheter. Dette vil da ha til konsekvens at bygningsgrupper som gir egenart i en byplan, både funksjonelt og skulpturelt blir vurdert i rimelig forhold til bruken av de verdifulle byggetomter til individuelt mere rentable bygg”.

Som en konklusjon på det hittil anførte kan det settes opp tre grunnholdninger til miljøbevaringsarbeidets verdi:

Miljøbevaring har sin verdi fordi et område kan formidle kulturhistoriske verdier til de mennesker som kommer til området.

Miljøbevaring har sin verdi fordi et område i samspill med andre områder skaper varierte omgivelser for individuell menneskelig utvikling.

Miljøbevaring har sin verdi når et område kan gi rik visuell stimulans og kontrast til andre miljøer og/eller representerer identifikasjon og hjemstedssymbol for mange mennesker.

Dette avspeiler en kulturell, en demokratisk og en psykologisk holdning til miljøbevaringsarbeidet.

Lovverket avspeiler den kulturhistoriske holdningen til miljøbevaring. En kulturhistorisk målestokk egner seg lettere for måling av bygningsmessige verdier enn en demokratisk eller psykologisk målestokk.

Imidlertid har dette ført til at ansvaret og initiativet for bevaring er pålagt ekspertene, og de sentrale myndigheter har stor innflytelse i beslutningsprosessen.

Under Kulturrådets befaring på Tyholmen i Arendal sommeren 1969 har "Agderposten" et intervju med et av rådets medlemmer der dette kommer klart til uttrykk:

"Noen planer fra vår side om Tyholmen forefinnes ikke. Før vi behandler saken må vi ha de sakkyndiges vurdering, i dette tilfelle Riksantikvarens, sier stortingsmann Olav Kortner til "Agderposten”.

Befaringen på Tyholmen er kun for at rådets medlemmer skal være orientert, når saken en gang kommer opp. Personlig har jeg aldri tidligere vært skikkelig orientert om Tyholmen, til tross for at jeg har vært i Arendal. Etter det jeg har sett i dag, er jeg imidlertid overbevist om at en del av bebyggelsen og miljøet må bevares. Hva og hvor meget er det umulig å uttale seg om før Riksantikvaren har uttalt seg. Men som sagt, det er et uhyre artig og gammelt bymiljø, som det er få steder vi har maken til”.

Argumentasjon omkring bevaringsverdi på grunnlag av en demokratisk eller psykologisk holdning gjenspeiles ikke i vårt lovverk, og målinger av verdier på grunnlag av slike holdninger kan tilsynelatende virke umulig.

Av interesse bør derfor nevnes den bevaring som har funnet sted av "Kjøttbasaren" i Bergen. Denne bygningen oppfylte *ikke* betingelsene for å bli fredet etter bygningsfredningsloven fordi den hverken var 100 år gammel eller kunne sies å ha særlig arkitektonisk, historisk eller antikvarisk interesse. En folkeopinion klarte å bevare bygningen, som ellers ville bli ofret på utviklingens alter. Erstatningen ville blitt en blokk i tidens formspråk. Det var et uttalt ønske om å få beholde den karakteristiske bygning i bybildet, en bygning som folk følte tilhørte deres omgivelser og som var en del av byens egenart.

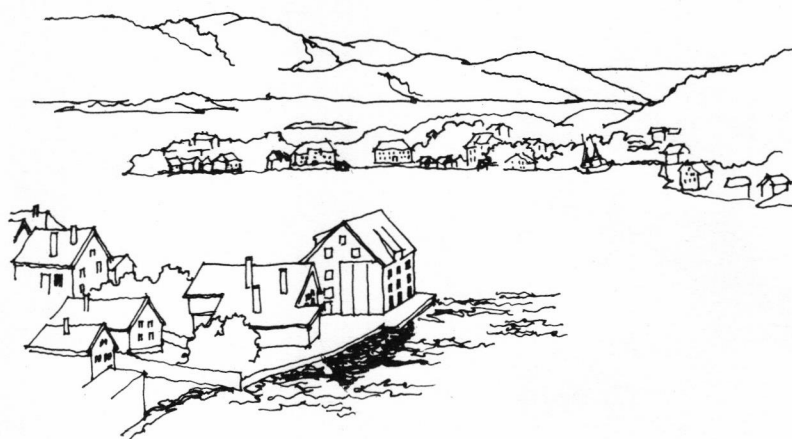
Moderne psykologi arbeider med å analysere omgivelsenes virkning på menneskene. Selv om dette er en så komplisert oppgave at eksakte resultater neppe kan ventes, kan vi ikke neglisjere de psykologiske momenter under arbeidet med bevaring av bygningsmiljøer.

De ulike grunnholdninger til problemet

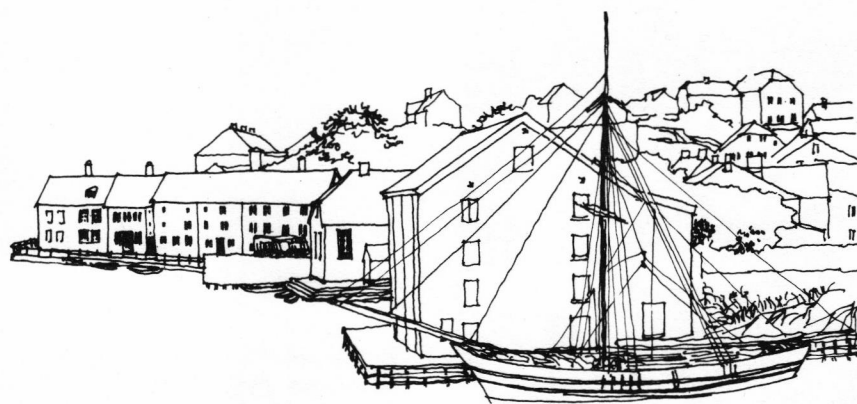
vil i bevaringsarbeidet måtte virke sammen dersom et vellykket resultat skal kunne bli oppnådd. En ekstrapolering av et miljøes kvaliteter og en analyse av deres betydning er nødvendig for forståelsen av miljøet, men vårt samfunns holdning til miljøbevaringsarbeidet må gi et helhetssyn der ekspertene utfyller, og ikke dominerer, bildet.

KANALEN VED TEATERPLASSEN

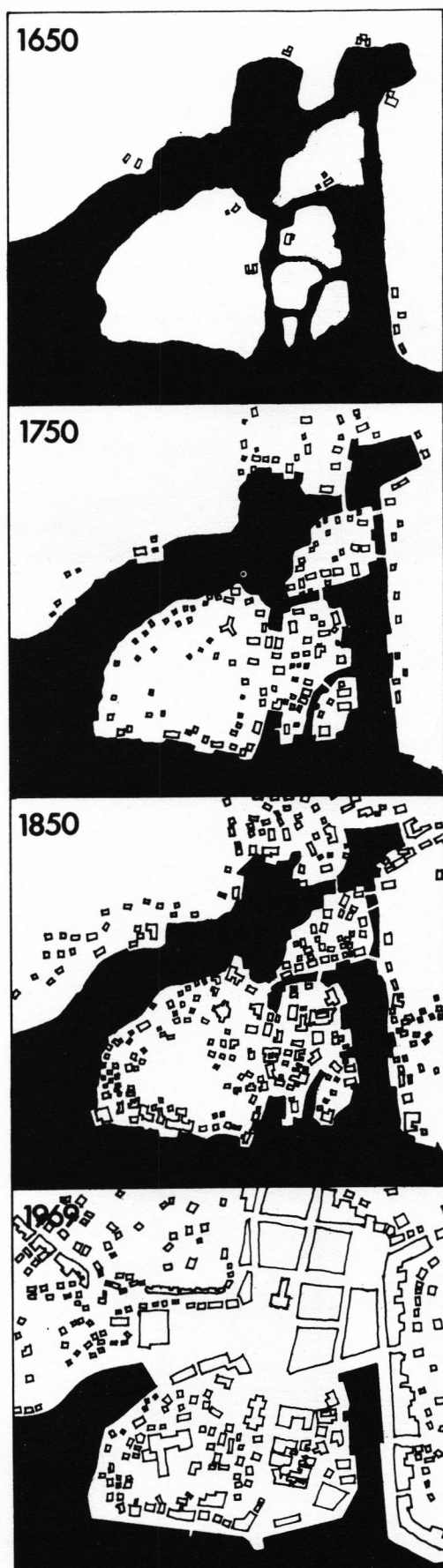

"DE RØDE BODER"

HIIS - HJØRNE

Bygninger med karakterisk plass og utforming i bybildet blir "steder" av verdi for miljøet. Et aktivt miljøvern er å hindre at slike steder som gir byen særpreg og egenart forsvinner.

Byens vekst vises ved kartskissene til venstre. Byutviklingen går jevnt i over 200 år uten å medføre særlig topografiske endringer. I løpet av de siste hundre år har imidlertid veksten forandret bebyggelsens karakter og byens topografi radikalt.